

LLENGUA, DEMOGRAFIA I DIVERSITAT SOCIAL

Equip: Vicent Climent-Ferrando, Joan Colomer,
Mostafà Shaimi i Marina Massaguer (coord.)
Abril 2022

ÍNDIX

1. Estat de la qüestió	3
1.1. La immigració a Catalunya	3
1.2. Demografia i llengua. El repte pendent	5
1.3. Les polítiques d'immigració estatals i autonòmiques	7
1.3.1. Unes competències limitades per a Catalunya en matèria migratòria	7
1.3.2. Una política de caràcter eminentment culturalista	8
1.3.3. La llengua catalana, un tràmit més en el circuit d'acollida	9
1.4. Fins a quin punt les dinàmiques socials catalanes afavoreixen l'adopció del català?	9
1.4.1. Les desigualtats estructurals i el racisme	9
1.4.2. Les necessitats lingüístiques d'algú que s'acaba d'establir a Catalunya	11
2. Cap a una nova orientació en els discursos i en l'acció	12
2.1. La immigració com a fet estructural de la societat catalana	12
2.2. Una política lingüística pròpia i diferenciada de la dels estats nació	13
2.3. Una política lingüística integral: combatre la segregació	14
2.4. Una política lingüística inclusiva que incorpori diverses veus	16
3. Propostes	16

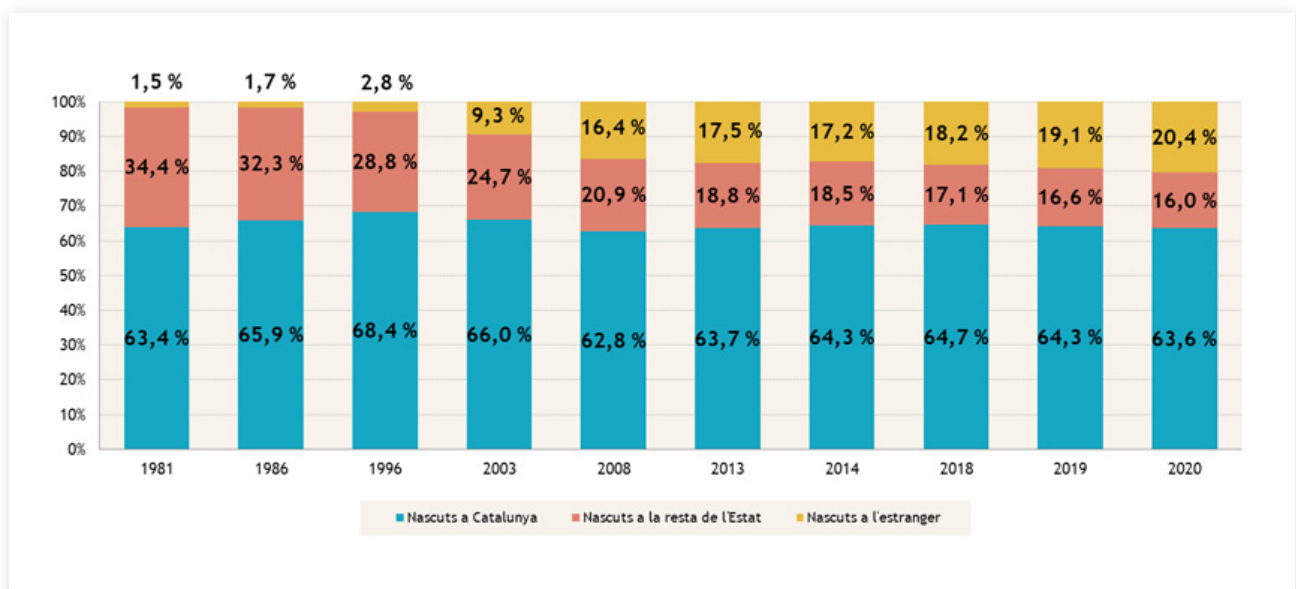
1. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

1.1. La immigració a Catalunya

El fenomen migratori ha estat un element estructural de la societat catalana des dels inicis del segle XX. Durant el segle XX aquesta immigració era predominantment d'origen espanyol, mentre que en el segle XXI és predominantment internacional. El baix índex de natalitat de la població nascuda a Catalunya, els successius models econòmics implantats al país i, en les darreres dècades, un context geopolític internacional inestable –principalment a la riba sud de la Mediterrània i a l'Amèrica Llatina– han tingut com a conseqüència l'arribada a Catalunya de milions de persones amb l'objectiu de treballar-hi i desenvolupar-hi el projecte de vida. Així, la població total de Catalunya l'any 2020 era de 7.780.479 habitants. D'aquests, el 16% havia nascut a la resta de l'Estat espanyol (1.248.206 persones) i més del 20% havia nascut a l'estranger (1.584.855 persones). Observem, per tant, tres patrons poblacionals clars:

- 1) Estagnació de la població nascuda a Catalunya: des de fa 40 anys, el creixement de la població nascuda a territori català és pràcticament inexistent.
- 2) Descens continuat de la població nascuda a la resta de l'Estat espanyol, que s'ha reduït a menys de la meitat durant els darrers 40 anys, del 34% al 16%.
- 3) Fort augment continuat de la població nascuda a l'estranger, que ha passat de poc més de l'1,5% l'any 1981 a més del 20% actual, tal com mostra el Gràfic 1.

Gràfic 1. Població segons lloc de naixement. 1981-2020. Percentatges

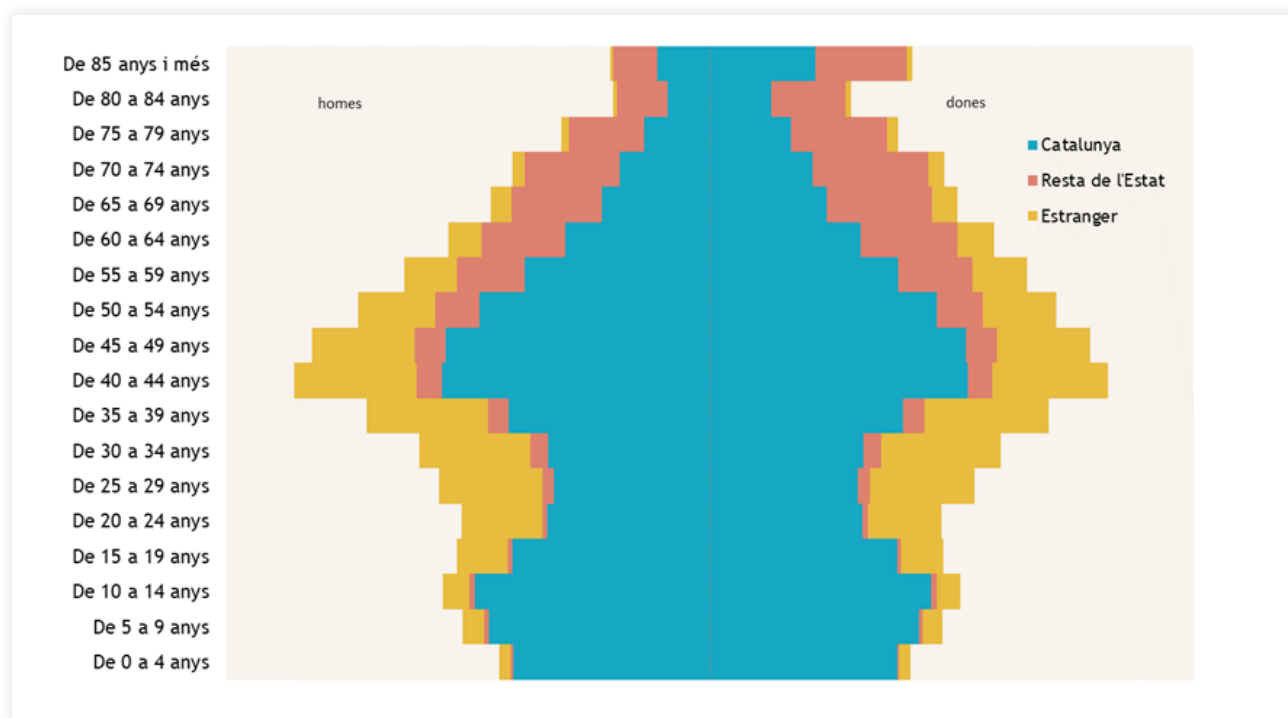
Font: Informe de Política Lingüística 2021. Dades provinents de l'EULP 2018

Podem afirmar, doncs, que Catalunya ha crescut i creix demogràficament gràcies a la immigració.

Com és previsible, la població estrangera té una major representació en les franges de la població en edats laborals, entre 20 i 54 anys i especialment entre 25 i 39 anys, mentre que la població provinent de la resta de l'Estat es concentra entre els més grans de 65 anys. Així, distingim quatre franges poblacionals segons l'edat:

- La població més jove, de 15 a 29 anys: el 67% ha nascut a Catalunya i el 30% a l'estranger.
- La població de joves adults, entre 30 i 44 anys: el 59% ha nascut a Catalunya i el 34% a l'estranger.
- Entre la població d'entre 45 i 64 anys: el 62% ha nascut a Catalunya, un 18% a la resta de l'Estat i un 20% a l'estranger.
- Entre la població més gran de 65 anys: el 47% a Catalunya i el 47% és nascuda a la resta de l'Estat.

Gràfic 2. Piràmide de població segons lloc de naixement

Font: Informe de Política Lingüística 2020. Dades provinents de l'EULP 2018

Pel que fa al futur, les projeccions de població de l'Idescat apunten com a escenari més probable la continuïtat del creixement i l'assoliment dels 8,5 milions d'habitants a vint anys vista, en un marc migratori similar al de les dues últimes dècades.¹ Aquests fluxos poblacionals estan lligats, en bona mesura, al model socioeconòmic català: una economia marcadament terciària —els serveis representen el 78,7% de l'economia—, oberta als intercanvis internacionals, amb molts llocs de treball poc qualificats i una alta precarització, tal com apunta l'informe "Un marc sociolingüístic igualitari per la Llengua Catalana" (2022) del Pacte Nacional per la Llengua.

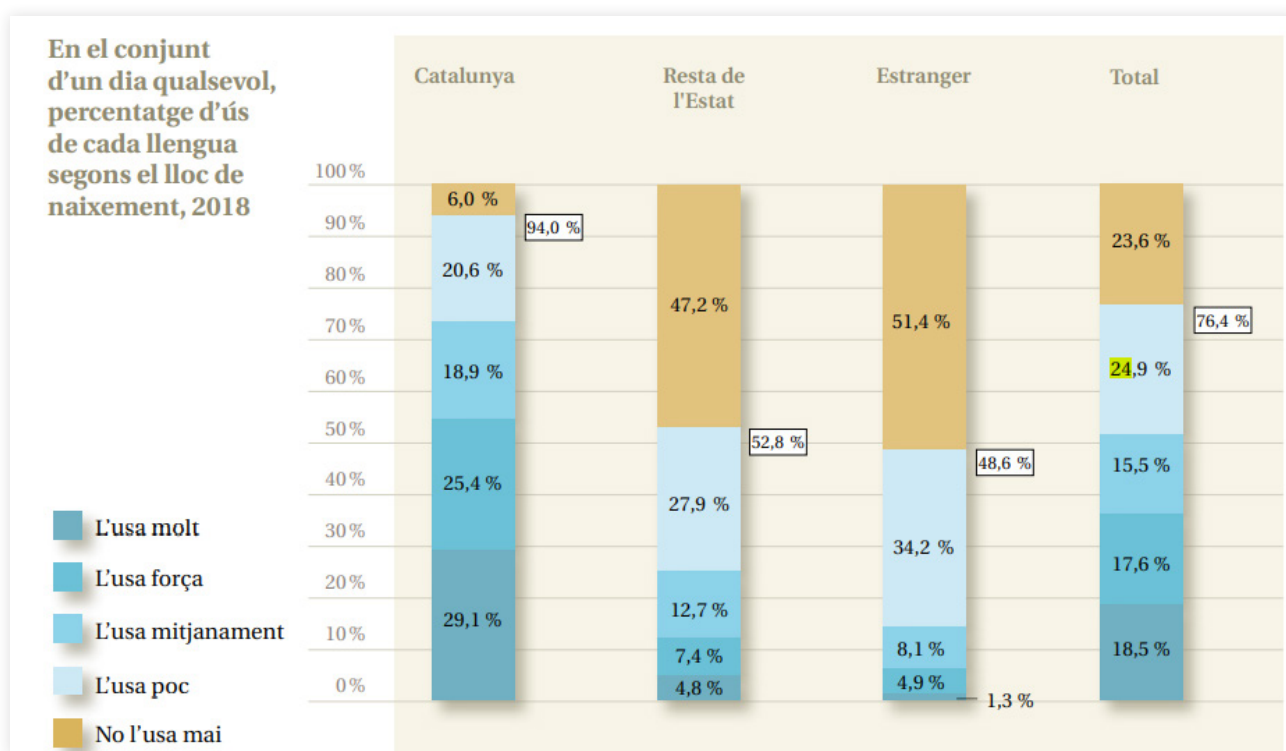
El context demogràfic de Catalunya es pot definir com a inestable, tant per la capacitat de reproducció limitada, com per l'enorme variació que s'observa amb relació a la inestabilitat de l'economia. Aquesta situació ha descansat, en bona mesura, en la precarització salarial, la inestabilitat laboral, la segregació social, l'increment de les desigualtats i la manca de desenvolupament dels sectors productius. L'esmentat context ha tingut repercussions destacades en les noves generacions i les dinàmiques migratòries.

1. Idescat, 2021: Indicadors anuals. <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10003>

1.2. Demografia i llengua. El repte pendent

La llengua és un element clau per a Catalunya com a país pel fet que ha funcionat històricament com a símbol principal de la catalanitat. Ens hem de preguntar, però, si és un element clau també per a les persones que han vingut de fora i s'han instal·lat a Catalunya. Les dades de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018 ens conviden a la reflexió en aquest sentit: el 85,6% de la població nascuda a l'estranger no usa mai el català o usa molt poc, com demostra el Gràfic 3.

Gràfic 3. Ús del català segons el lloc de naixement

Font: Informe de Política Lingüística. Dades de l'Enquesta d'usos lingüístics, 2018

Així doncs, el català guanya parlants entre les persones nascudes fora de Catalunya si ens fixem en els nombres absoluts, però aquests nous parlants no són suficients per compensar les conseqüències sociolingüístiques de les dinàmiques demogràfiques descrites anteriorment. Davant d'això, cal no perdre de vista que la immigració ha

estat tradicionalment una via per sumar parlants de català. Si bé moltes de les persones que formaven part de les migracions espanyoles del segle XX no van arribar a parlar mai català –en molts casos, per falta d'accés a la llengua com a conseqüència de les polítiques lingüístiques, socials i urbanístiques del franquisme–, sí que ho han fet bona part dels seus descendents fins al punt que més de la meitat dels catalanoparlants actuals són nous parlants, si ens guiem per la diferència entre llengua inicial i coneixement de català: mentre que poc més de 2 milions de persones tenen el català com a llengua inicial (un 31,5%), més de 5 milions declaren saber-la parlar (un 81,2%), segons l'EULP 2018.

Si un bon nombre parlants amb orígens familiars fora de Catalunya no haguessin adoptat el català, aquesta llengua estaria encara molt més minoritzada del que està en l'actualitat.

Aquesta extensió del coneixement ha estat possible, en bona part, gràcies al model d'escola catalana, que ha proporcionat coneixements de català a la població escolaritzada a Catalunya. Ara bé, més enllà del coneixement de la llengua, cal tenir en compte que perquè algú adopti el català en el dia a dia és imprescindible que formi part de xarxes de socialització catalanoparlants, és a dir, que hagi tingut accés a la llengua en contextos informals i que hagi establert vincles familiars, laborals o d'amistat amb catalanoparlants. Com apunten Natxo Sorolla i Avel·lí Flors-Mas en una recerca centrada en joves,² aquells no catalanoparlants inicials que fan del català la seva llengua habitual són els que el tenen també com a llengua d'identificació. És a dir, adopta el català com a llengua habitual qui s'identifica amb la llengua i amb els seus parlants.

En aquest punt, ens hem de preguntar per què la capacitat d'atracció del català entre les persones nouvingudes no és suficient, de tal manera que la llengua estatal, el castellà, és la que sol funcionar com a llengua franca entre parlants de diverses llengües. Com veurem en els apartats que venen a continuació, cal cercar les causes de fons, fonamentalment, en les conseqüències de la segregació social, escolar, urbanística i laboral –com més reduïda és la proporció de catalanoparlants en un determinat entorn, més difícil és adoptar la llengua per als no catalanoparlants– i en el fet que el català no és ara per ara un recurs necessari per cobrir les necessitats materials ni socials de diversos perfils de nouvinguts.

Així doncs, el repte és crear les condicions perquè qui no parla català tingui accés real a la llengua i, alhora, tingui prou incentius per invertir en aquesta llengua tant des d'un punt de vista material (accés a feines, prestacions, serveis, etc.) com social (persones amb qui relacionar-se).

² Sorolla, Natxo; Flors-Mas, Avel·lí (2020). "L'ús del català entre els millennials de Catalunya: el pes diluït de l'origen lingüístic". *Revista de Llengua i Dret* 73. En línia a: <http://revistes.eapc.gencat.cat/index.php/rld/article/view/10.2436-rld.i73.2020.3448>

Davant aquesta radiografia demolingüística de la societat catalana, cal remarcar que la política lingüística de Catalunya ha d'estar lligada estretament a la política d'encaix de la immigració. En un context de bilingüisme altament asimètric, amb el castellà com a llengua estatal poderosa des de tots els vessants possibles –

demogràfica, política, econòmica, social i mediàtica— i el català en procés constant de minorització per les dinàmiques poblacionals i també per les contínues accions polítiques, econòmiques i mediàtiques regressives i hostils, cal adoptar urgentment una estratègia si es vol assegurar una bona situació de present i de futur per a la llengua catalana. Per aconseguir-ho cal que el català sigui percebut com un element útil i necessari en el dia a dia, tant en termes materials com simbòlics, pel conjunt de la societat, especialment per a les persones amb orígens fora de Catalunya, que, com hem vist, són l'única font de creixement poblacional a Catalunya. Això, a la pràctica, implica associar el català a les oportunitats laborals i econòmiques, a la creació de vincles relacionals i afectius i a la participació social.

Llengua i societat és un binomi que no ha d'anar mai dissociat. Tota política lingüística és, eminentment, una política social lligada, en primer lloc, al benestar material de tota la població. Qualsevol iniciativa de construcció nacional a través de la llengua que no inclogui la immigració de manera activa i real està condemnada al fracàs.

1.3. Les polítiques d'immigració estatals i autonòmiques

1.3.1. Unes competències limitades per a Catalunya en matèria migratòria

Tota política migratòria inclou, a grans trets, tres elements:

- 1) La política d'arribada/entrada al país
- 2) La política d'integració
- 3) La política de nacionalitat

El procés d'acollida de la immigració en el context català posa de manifest tensions i paradoxes que són conseqüència del fet que Catalunya té competències limitades en matèria immigració. Per una banda, no disposa del poder de regimentació d'un estat pel que fa a control de fronteres, processos de regularització i concessió de nacionalitat. Per altra banda, però, sí que té competències parcials en els processos d'*integració* —en terminologia estatal, ja que en el context català són més freqüents altres termes com *encaix* o *acomodació*— i, per tant, certa capacitat d'incidir parcialment en polítiques migratòries a través del poder que li confereix l'autonomia.

El model de gestió que ha adoptat la Generalitat de Catalunya del fenomen migratori segueix la pauta marcada pel Pacte Nacional per la Immigració (2008), per la Llei d'acollida de les persones immigrades i retornades a Catalunya (2010) i, properament, pel Pacte Nacional per la Interculturalitat, actualment en procés d'elaboració. El model de gestió català pel que fa a la interculturalitat se situa, en certa manera, a cavall entre el model francès assimilacionista —que cerca una certa homogeneïtzació social a través de l'adopció de la llengua i la cultura de la societat receptora per part de la nova població— i el model anglosaxó multicultural —que concedeix més marge als membres de les diverses comunitats per mantenir les pròpies pràctiques lingüístiques i culturals. En aquest sentit, destaca la conceptualització del català com a *llengua pública comuna* o *llengua comuna* per a la relació entre els membres de les diverses comunitats. Tanmateix, cal no perdre de vista que el terme llengua pública comuna

prové del Quebec, un territori que té una dinàmica poblacional i unes competències en immigració pràcticament exclusives, a diferència de Catalunya. En el context català, les referències a *la llengua pública comuna* són més un desideràtum que no pas un fet sociolingüístic.

Les dades demolingüístiques indiquen que en l'actualitat la llengua pública comuna de la societat és el castellà. Si es vol transformar aquesta situació poc favorable a la llengua minoritzada, cal cercar el consens perquè la llengua pública compartida sigui el català. Això passa perquè el català tingui un paper molt més rellevant del que té en l'actualitat en les necessitats laborals, econòmiques, relacionals, socials i culturals de les persones que viuen a Catalunya.

1.3.2. Una política de caràcter eminentment culturalista

Aquest no és el lloc per fer una anàlisi exhaustiva del Pacte Nacional per la Immigració, la Llei d'acollida o el plantejament de fons del Pacte Nacional per la Interculturalitat (encara no hi ha document definitiu) com a exemples de la política migratòria catalana. La preocupació del govern de la Generalitat de Catalunya a l'hora de pensar polítiques d'acomodació fins ara s'ha vertebrat, principalment, sobre plantejaments sovint culturalistes, tal com testimonia el predomini de termes com *gestió de la diversitat cultural*, convivència, diferències culturals, etc. en els documents esmentats. Aquest caràcter culturalista de les polítiques en relació amb el fet migratori no nega que les qüestions materials i socioeconòmiques tinguin rellevància —els documents esmentats fan referència, efectivament, a les desigualtats socioeconòmiques.

Ara bé, la centralitat de la qüestió cultural i simbòlica en l'acció política de la Generalitat ha pogut relegar, de facto, a un segon terme les qüestions socioeconòmiques i les relacionades amb el benestar material.

Això té conseqüències sociolingüístiques perquè, especialment en un context com el català, la desigualtat en l'accés a recursos econòmics i socials sol implicar també una dificultat per accedir a recursos lingüístics en català, tant en el pla formal (per exemple, cursos que s'ajustin als horaris de treball) com informal (per exemple, oportunitat de socialitzar-se en cercles catalanoparlants).

De la mateixa manera, en les polítiques públiques s'ha traspuat certa visió que entén que el problema que hi pot haver en relació amb l'encaix de les persones migrades i els seus descendents és en termes de convivència cultural. El fet d'adoptar aquest plantejament, fins ara, ha implicat no assumir que el racisme és un element important que opera a Catalunya amb relació al fenomen migratori.

El racisme avui a Catalunya impedeix l'encaix horitzontal de les persones migrades i del seus descendents. Hi ha una manca d'accions efectives per abordar aquest problema de fons i, almenys fins ara, no s'han desenvolupat polítiques antiracistes que ubiquin la gestió del fet migratori en termes de justícia social, econòmica, política i cultural. Amb la Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminadori hi pot haver un gir important en aquest sentit.

En relació amb la qüestió lingüística, això es tradueix en usos racialitzats de la llengua, és a dir, en el fet de parlar directament en castellà a persones que presenten algun indicatiu, com el fenotip o la vestimenta, de ser “de fora”, fins i tot quan donen clares mostres de saber parlar català.

1.3.3. La llengua catalana, un tràmit més en el circuit d'acollida

El Pacte Nacional per la Immigració i la Llei d'acollida de les persones immigrades i retornades a Catalunya, que han comptat amb un ampli consens polític, preveuen que la llengua catalana ha de tenir un paper destacat en el procés d'encaix de la nova població en la societat catalana. La Llei d'acollida assigna al Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) la tasca de proporcionar les competències bàsiques en llengua catalana a la nova població adulta que no en té coneixement previ. A fi d'estimular aquesta nova població a adquirir competències bàsiques en català, el Reial Decret 557/2011 preveu que acreditar una assistència de 45 o 90 hores a cursos de nivell Inicial i Bàsic del CPNL facilita l'obtenció de l'informe d'arrelament, necessari per obtenir el permís de residència. Ara bé, cal tenir ben present que aquesta mesura, en si mateixa, no es tradueix en un augment significatiu dels coneixements de català entre la població nouvinguda, i encara menys de l'ús d'aquesta llengua en la vida quotidiana. Algunes dades ens poden ajudar a comprendre la situació: el 77,5% de les persones inscrites als cursos del CPNL al 2020 eren nascudes a l'estranger. Tanmateix, d'aquestes inscripcions, un 94,3% corresponen als nivells Inicial i Bàsic, mentre que només un 4,6% corresponen als cursos de nivell superior. Això és perquè, un cop els inscrits estrangers a cursos del CPNL poden acreditar les hores d'assistència necessàries —sense que sigui necessari acreditar haver assolit, a la pràctica, coneixements de català—, la majoria d'aquestes persones no tenen prou incentius per continuar aprenent català i abandonen els cursos. La poca efectivitat de la mesura ve donada en bona part perquè l'aprenentatge de català se sol concebre, a la pràctica, d'una manera isolada, com una competència gairebé exclusiva del CPNL, en comptes d'abordar-la de manera transversal en tot el procés d'acollida.

El fet que bona part dels nouvinguts no formen part de xarxes de socialització catalanoparlants i, a més, tenen poca necessitat d'utilitzar el català en el dia a dia, comporta que l'obligatorietat de seguir el curs de català es pugui percebre com un tràmit burocràtic més per aconseguir el permís de residència o, en el pitjor dels casos, com una “imposició” amb poc sentit a la pràctica.

1.4. Fins a quin punt les dinàmiques socials catalanes afavoreixen l'adopció del català?

1.4.1. Les desigualtats estructurals i el racisme

Abans d'abordar com es produeix l'encaix de les persones migrades i els seus descendents des d'un punt de vista lingüístic assenyalem d'una manera sintetitzada alguns aspectes sobre el context sociopolític on es troben aquestes persones a Catalunya. Aquest context que ara assenyalem no és total, però sí majoritari. Podem dibuixar d'entrada tres línies que condicionen aquest encaix. Aquestes línies estan relacionades i són interdependents les unes amb les altres:

- 1)** *Les desigualtats econòmiques i les seves derivades.* Les desigualtats socioeconòmiques i l'empobriment afecten la població catalana en general, però la radiografia del mercat laboral indica que les persones migrades i bona part dels seus descendents ocupen els pitjors llocs de treball i pateixen més que la resta de la població les dinàmiques de precarietat i explotació. A més, en un context de crisi, són els primers que perden la feina. Aquesta situació de fragilitat i precarietat econòmica té conseqüències sobre l'accés a l'habitatge. La concentració de la població migrada i els seus descendents en barris de perifèries i amb un parc urbanístic molt deteriorat acaba afectant la qualitat de vida i, fins i tot, les condicions de dignitat.

- 2)** *El racisme.* L'arrelament social del racisme i les manifestacions d'aquest fenomen representen una forta objecció a la igualtat i la vida comunitària. És un motor de la fractura social. El racisme existent a la nostra societat s'ha d'estudiar i fonamentar amb dades empíriques per definir-ne el grau i la magnitud del fenomen. Però es pot apuntar que el racisme, en certa mesura, travessa els àmbits institucionals, socials, actitudinals i discursius. Aquest racisme el podem sintetitzar en dues formes molt evidents: 1) la diferència en els drets basada principalment en la Llei d'estrangeria i 2) el rebuig a la diferència que es denota sobretot en els debats sobre la religió i cultura dels "altres".
 - a.** *Diferència en els drets i racisme institucional.* Les persones migrades i els seus descendents que no tenen la nacionalitat espanyola es troben en una situació de diferència en els drets respecte a la població amb orígens a Catalunya. La Llei d'estrangeria és la norma excepcional que regula la situació administrativa d'aquestes persones i acaba comportant una limitació a l'accés a drets fonamentals com el dret a vot o l'accés a certs llocs de treball, entre d'altres. Aquesta situació administrativa genera, a més, una gran inseguretats jurídica perquè una persona amb un permís de residència temporal ha de complir una sèrie de condicions per arribar a tenir un permís de residència permanent i, si no les compleix, pot caure en la irregularitat sobrevinguda.

 - b.** *El rebuig a la diferència i el racisme cultural.* Existeix certa concepció negativa sobre la població migrada a Catalunya. Una concepció que no és general però sí, generalitzada. Aquesta visió negativa és gradual i té discursos i posicions diferenciades que van des de l'acceptació tímida amb una concepció utilitarista fins a la negació i el rebuig. Les formes de fer i de ser (culturals i religioses) de les persones migrades sovint són conflictivitzades, qüestionades i rebutjades. El racisme cultural té expressions molt quotidianes. El racisme ja no empra la qüestió de raça només ("raça inferior"), sinó que s'hi ha afegit un aspecte nou: cultures diferents. Aquestes cultures diferents s'inferioritzen en funció de la seva adaptabilitat i proximitat a la cultura pròpia, moltes vegades imaginària.

- 3)** *Gènere i immigració.* Les dones migrades i les filles de famílies migrades pateixen com totes les dones el context de violència del masclisme. Però elles viuen encara més la discriminació associada a la seva condició de ser dones en context de migració. El treball domèstic en condicions d'explotació, el debat sobre la vestimenta i la dificultat d'accedir a pràctiques professionalitzadores i a llocs de treball pel sol fet de portar vel són indicadors de la particularitat que viuen les dones migrades.

Aquest context que acabem de descriure breument té dues conseqüències greus amb relació a l'adopció del català per part de la població migrada. Per una banda, no afavoreix la vida comunitària i, per l'altra, potencia els usos racialitzats de la llengua.

1.4.2. Les necessitats lingüístiques d'algú que s'acaba d'establir a Catalunya

En termes estrictament lingüístics, cal tenir en compte que quan una persona immigrada arriba a Catalunya la llengua que necessita prioritàriament és el castellà. El castellà és, sense anar més lluny, la llengua dels cossos policials, la que és realment imprescindible en els processos de regularització, la que utilitzen habitualment bona part dels actors que participen en el procés d'acollida i la que els parla bona part de la població, inclosa la població catalanoparlant. En altres paraules, qui arriba sap que si no parla castellà tindrà dificultats. Per contra, percebrà el català com una llengua prescindible si no és necessària per a les relacions socials que estableixi en el dia a dia. Cal tenir en compte que algú que s'estableix a Catalunya per treballar-hi i desenvolupar el projecte de vida té com a primer objectiu resoldre les necessitats materials (permís de residència, habitatge, ingressos econòmics, etc.), de tal manera que aprendre català sol quedar en una posició secundària en l'escala de prioritats pel fet que és poc present en aquests processos.

A això cal sumar-hi que a les seves xarxes de socialització hi sol haver poca presència de catalanoparlants a causa de les condicions de segregació social, escolar i urbanística esmentades anteriorment. La manca d'accés a entorns catalanoparlants comporta, doncs, manca d'accés a la llengua, a més de la no necessitat d'usar-la. Això afecta tant la immigració que arriba per desenvolupar feines poc qualificades com aquella procedent de països rics i que es mou, bàsicament, en les xarxes de la pròpia comunitat. Tant en un cas com en l'altre es posa en marxa un cercle en què el poc contacte amb catalanoparlants implica poc coneixement de la llengua, el poc coneixement implica poc ús, i el poc coneixement i el poc ús dificulten la integració en entorns catalanoparlants. En conseqüència, és difícil que aquests nousvinguts s'identifiquin amb el català i s'imaginin a ells mateixos com a catalanoparlants en el futur. No hem de perdre de vista que integració social no implica necessàriament integració lingüística, és a dir, algú es pot sentir plenament integrat en el seu propi entorn (barri, comunitat, xarxa de socialització, etc.), però si en aquest entorn no es parla català la llengua no es percebrà com un element rellevant per a la integració. Això s'accentua en un context en què predominen les ideologies de cosmopolitisme i en què l'arrelament lingüístic i cultural al lloc on es viu no és un valor per a tothom.

En d'altres paraules, una persona estrangera que arriba a Catalunya pot pensar: "si a la feina no necessito el català, si el català no és cap valor afegit i no me l'exigeixen a la feina, si els autòctons canvien directament de llengua quan em veuen o quan intento fer l'esforç de parlar català o si a l'espai públic directament em parlen en castellà per a què em serveix el català?"

En paral·lel a tot això, la llengua pot ser —i, de fet, és— una font de racisme i discriminació. En primer lloc, els usos racialitzats de la llengua es concreten el fet de no parlar català a una persona que, pel fenotip, la indumentària, la manera de parlar o qualsevol altra característica personal, dona indicis de tenir orígens estrangers, de

tal manera que se la marca com a forana. Per altra banda, cal tenir en compte que alguns perfils d'immigrants voldrien poder parlar la llengua per millorar les seves condicions de vida (feina, estudis, etc.) i les seves relacions socials, però no poden fer-ho, precisament, per falta d'accés a la llengua i a entorns catalanoparlants. En aquests casos s'entra en un cercle en què disposar de pocs recursos econòmics, socials, simbòlics i lingüístics porta a tenir dificultats per aconseguir-ne més. En aquest sentit, hi ha una relació entre adopció del català i mobilitat social ascendent —el català és necessari per accedir a determinats estudis i feines qualificades— però es pot donar el cas que qui té més necessitat de la llengua per avançar socialment, hi té un accés difícil com a conseqüència de la segregació social.

El català difícilment podrà ser una llengua de cohesió social si no es resolen abans les necessitats pel que fa al benestar material de la nova població. Això passa per reduir la segregació social i per garantir que la nova població participa en els processos de decisió col·lectius, inclosa la política lingüística.

2. CAP A UNA NOVA ORIENTACIÓ EN ELS DISCURSOS I EN L'ACCIÓ

2.1. La immigració com a fet estructural de la societat catalana

Com acabem de veure, la immigració és un fet estructural de la societat catalana ja des del segle XX, amb l'arribada de les migracions espanyoles, i aquesta tendència ha continuat durant el segle XXI amb les migracions internacionals. Això implica, d'una banda, reconèixer i visibilitzar els orígens migrants d'una part significativa de la població i, tal com ha suggerit Salvador Cardús en diverses ocasions, concebre la immigració com un lloc de memòria col·lectiva i com un fet social propi de la societat catalana.

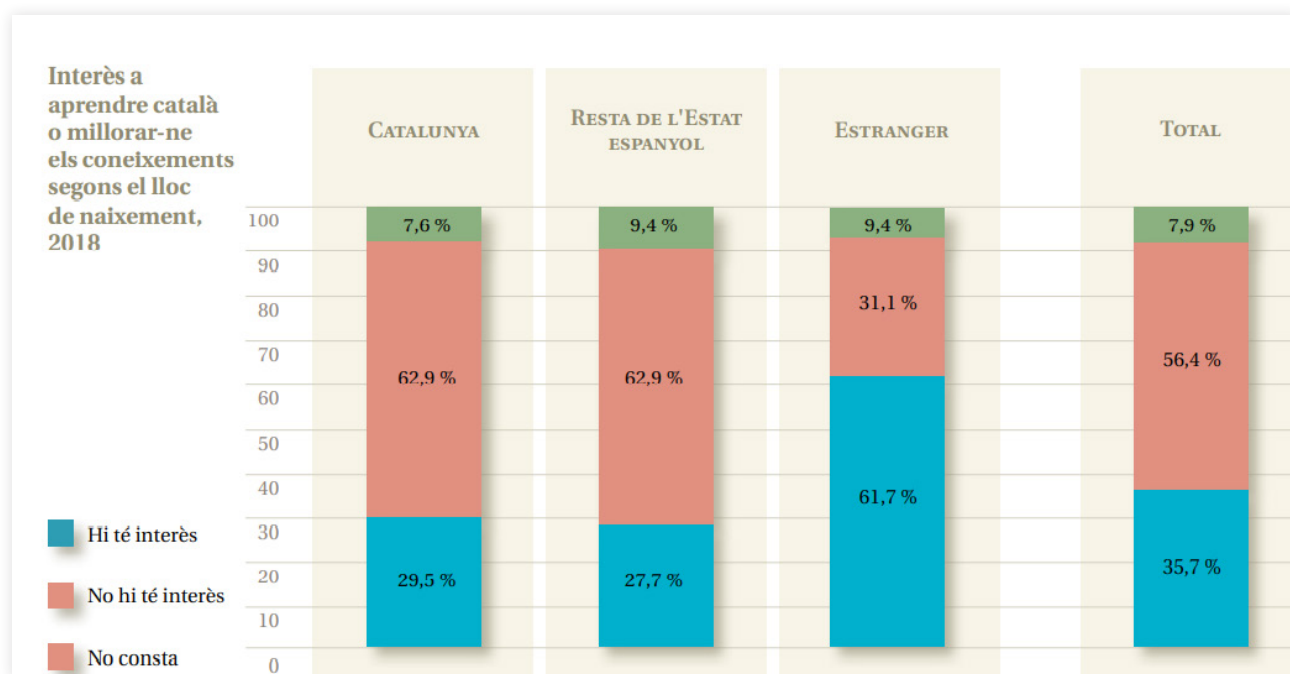
Ara bé, reconèixer el fet migratori com a element estructural de Catalunya és important, però també cal posar la mirada sobre la qualitat de l'assentament de la població migrada. Això passa per analitzar i fixar-nos en com es va produir l'encaix de les migracions del segle passat i com es produeix amb les d'ara. És evident que la societat catalana, anteriorment i actualment, està travessada per diferents eixos de desigualtats: econòmics i de classe, de gènere, de racisme, d'opcions sexuals, diversitat funcional, etc. i en aquest sentit que és positiu el reconeixement del racisme com a element estructural de la societat. Aquest reconeixement no només s'ha de focalitzar en termes de justícia històrica i la reparació simbòlica del passat, sinó que també ha de poder aplicar accions polítiques que modifiquin les conductes discriminatòries instal·lades. Qualsevol acció política ha de partir del reconeixement del problema com a element necessari per començar a abordar-lo.

Aquest tipus de reconeixement històric, social i polític és un dels fonaments de la justícia social i té afectes positius sobre les persones immigrades i els seus descendents. Els fa sentir reconeguts, simbòlicament i acceptats materialment.

2.2. Una política lingüística pròpia i diferenciada de la dels estats nació

Si bé en el moment d'arribar la població immigrada no parla català, la història mostra que a mitjà i a llarg termini la immigració pot representar una oportunitat per sumar nous parlants a aquesta llengua. Pel que fa a l'actualitat, algunes dades ens poden ser ben aclaridores en aquesta línia: segons la darrera Enquesta d'usos lingüístics de la població (2018), a la pregunta de si vol aprendre català o millorar-ne els coneixements, el 35,7% de la població respon afirmativament. En nombres absoluts, això correspon a 2.278.700 persones que tenen interès a aprendre català o millorar-ne els coneixements. D'aquestes, 797.500 són nascudes a l'estranger. Hi ha, doncs, un interès potencial relativament elevat en el català que cal aprofitar.

Gràfic 4. Interès per aprendre català.

Font: Informe de política lingüística 2019. Dades de l'EULP 2018

Ara bé, perquè sumar més nous parlants sigui possible s'han de donar les condicions adequades perquè aquestes persones i els seus descendents incorporin, efectivament, el català al seu repertori lingüístic i adoptin la llengua en el dia a dia. Aquestes condicions actualment no es donen en la mesura en què caldria i és per això que cal un gir en les polítiques migratòries, socials i lingüístiques per canviar aquesta tendència. En aquest sentit, el context polític i sociolingüístic català ofereix condicions propícies per desenvolupar polítiques migratòries diferents de les dels estats nació, generalment concebudes des del monolingüisme i basades en la regimentació.

Un nombre creixent de veus acadèmiques alerten que, sota la premissa de la llengua "com a element d'integració", es produeix una instrumentalització política de la llengua com a eina eficaç de control de la immigració per part estats nació a través dels exàmens de llengua per accedir a la nacionalitat o al permís de residència.³

Sense competències en fronteres ni en nacionalitat, i en una situació sociolingüística complexa en què el castellà és la llengua d'ús social majoritari a les àrees més poblades, sembla convenient que Catalunya desenvolupi polítiques lingüístiques diferents de les dels estats. Basar la política lingüística catalana exclusivament en la legislació i l'obligatorietat d'acreditar l'assistència a cursos de català no tan sols no és eficaç, com hem vist anteriorment, sinó que fins i tot pot ser contraproduent.

Cal repensar la distància entre l'obligatorietat jurídica, la necessitat social i desig real d'aprendre català. Una política lingüística basada exclusivament en l'obligatorietat jurídica implica que el català només és necessari per aconseguir "els papers".

Una política lingüística eficaç i inclusiva en el context sociolingüístic de Catalunya ha de lligar la llengua catalana a les necessitats en els diferents àmbits de la vida:

1. *Necessitat laboral i econòmica*. Implica que parlar català serveix per aconseguir una feina millor i més ben remunerada.
2. *Necessitat social*. Implica que parlar català permet participar socialment en igualtat de condicions.
3. *Necessitat personal*. Implica que parlar català facilita establir vincles afectius amb les persones d'entorns socials dels quals es vol formar part.

Per altra banda, cal potenciar el rol de la llengua catalana com a element d'adscripció voluntària a la societat catalana —a diferència dels estats nació, en què l'immigrant no pot triar—, sense que això signifiqui en cap cas renunciar a les pròpies arrels lingüístiques i culturals. Perquè això sigui possible és necessari, en primer lloc, assegurar unes condicions de vida dignes per a tota la població i, alhora, fer participar la immigració dels processos de construcció social i nacional, així com del disseny de la política lingüística.

3. Per a una anàlisi completa, vegeu els treballs recents de M. Rheindorf i R. Wodak (eds.) (2020). *Sociolinguistic Perspectives on Migration Control. Language Policy, Identity and Belonging. Multilingual Matters*.

2.3. Una política lingüística integral: combatre la segregació

La política lingüística no es pot entendre de manera aïllada, sinó que ha de formar part de les polítiques socials en un sentit ampli. El primer pas per a una política lingüística favorable al català és assegurar unes condicions de vida dignes, que garanteixin el benestar de tota la població.

Si no es milloren les condicions de vida de la població immigrant que més pateix les dinàmiques de segregació, tota la política lingüística i la política de cohesió social que es pugui impulsar difícilment podrà anar més enllà dels discursos i les bones intencions i, per tant, no serà efectiva.

Tota societat és fragmentada i parcel·lada i, per tant, les tensions i confrontacions formarien part del que és habitual i acceptat dins de qualsevol societat diversa. Ara

bé, quan aquesta fragmentació arriba a nivells de fractura social ja no estem en l'escenari de tensions i contradiccions d'una societat, sinó que es dona la probabilitat de la impossibilitat de la vida comuna. És a dir, es dificulta al màxim la possibilitat de la generació de la comunitat política.

La fractura, en termes socials, genera mons paral·lels en què no hi ha camins cap a la vida comunitària. En aquest sentit el racisme que pateixen les persones migrades i els seus descendents representa una objecció forta a qualsevol configuració d'un projecte comú i, en conseqüència, al fet que el català esdevingui llengua comuna.

Aquesta fractura té manifestacions concretes a través de segregacions evidents com la segregació residencial, laboral i social. Però hi ha segregacions molt més negatives encara com és la segregació escolar motivada pel racisme o la segregació en les activitats extraescolars. Aquest tipus de segregació hipoteca el futur. És a dir, aquells infants de P3 i P4 que no comparteixen escola ni activitats extraescolars difícilment compartiran veïnatge i amistats. I el dia que es trobin de més grans, possiblement serà en termes de conflictes socials. Això implica impulsar mesures concretes per combatre aquesta segregació urbanística, escolar, laboral i social, i anar més enllà de les polítiques estrictament culturalistes. Aquestes mesures han d'anar orientades a:

1. Fer el català útil i necessari per experimentar processos de mobilitat social ascendent a fi que la llengua tingui un valor tangible en el dia a dia que faci que valgui la pena invertir-hi.
2. Garantir l'accés real al català per part de tota la població tant als registres formals com informals.
3. Combatre els usos racialitzats de la llengua, que són una vessant més del racisme i la segregació.

Així doncs, cal activar ja des de la primera acollida el cercle d'accés a recursos materials, socials, lingüístics i simbòlics. En aquest sentit, és necessari un procés de formació i sensibilització de tots els actors que participen en el procés d'acollida: personal d'administració, treballadors i treballadores socials, companys i companyes de feina, etc. Pel que fa a la qüestió lingüística, cal potenciar, per sobre de tot, els espais de socialització no jerarquitzats en què catalanoparlants i persones que volen adoptar la llengua en el dia a dia, o millorar-ne el coneixement, convisquin i desenvolupin activitats a partir d'interessos comuns, ja siguin laborals o d'oci. Cal, en definitiva, generar contextos escolars, laborals i socials en què el català sigui imprescindible i que, per tant, estimulin que les persones que volen circular-hi estiguin motivades per aprendre'l. A l'apartat de propostes aportem algunes idees en aquest sentit.

2.4. Una política lingüística inclusiva que incorpori diverses veus

Difícilment un immigrant se sentirà identificat amb la llengua i la política lingüística de Catalunya si no n'és partícip i si aquesta política lingüística es concep exclusivament des del punt de vista catalanoparlant inicial. Així doncs, cal incorporar les veus de la immigració en el disseny de la política lingüística per fer-la al màxim de transversal i inclusiva. De la mateixa manera, cal establir mecanismes per avaluar aquesta participació i els seus efectes. El Pacte Nacional per la Llengua ofereix una oportunitat excel·lent en aquest sentit.

La llengua catalana és important per al país però ho ha de ser també per a la població migrant. No podem dissociar país i societat.

Ara bé, cal tenir en compte que la llengua no forma part dels centres d'interès per a la participació, especialment en el cas dels immigrants que no tenen les necessitats materials cobertes i que, per tant, tenen altres prioritats com la regularització administrativa, l'habitatge, els ingressos i la salut. Ja hem insistit en la importància de resoldre prioritàriament aquestes necessitats bàsiques.

3. PROPOSTES

Tenint en compte el que s'acaba d'exposar, les actuacions per promoure la llengua catalana entre la població amb orígens fora de Catalunya hauria d'anar orientada a assolir els objectius següents:

1. Entendre la política lingüística com una política social i lligar-la, en primer lloc, a resoldre les necessitats materials prioritàries per a qui inicia un projecte de vida a Catalunya: habitatge, permís de residència, obtenció d'ingressos, etc.
2. Impulsar mesures efectives per combatre la segregació social, especialment la segregació escolar.
3. Entendre l'acollida lingüística de manera integral i transversal en el procés d'encaix de la immigració en la societat catalana.
4. Assegurar la participació de les persones amb orígens fora de Catalunya en el disseny i la implementació de la política lingüística.
5. Combatre els usos racialitzats de la llengua.
6. Fer del català una llengua útil, necessària i amb valor tangible en termes econòmics, socials i simbòlics per a tota la població.
7. Garantir a tota la població l'accés real a la llengua, tant en àmbits formals (escola, cursos per a adults, etc.) com no formal (espais de socialització).

8. Impulsar la recerca-acció per desenvolupar el coneixement i l'expertesa sobre com millorar l'acollida lingüística de les persones nouvingudes.

Tenint en compte això, tot seguit es detallen una sèrie de propostes concretes en diferents àmbits:

Àmbit de l'administració

1. Concebre l'acollida lingüística d'una manera més integral i transversal que en l'actualitat, en què sovint es percep com una funció pràcticament exclusiva del CPNL. Administracions, escoles d'adults, CPNL, biblioteques, centres cívics, sindicats, entitats i altres agents que participen en el procés d'acollida de la immigració han de funcionar com a serveis comunitaris vinculats a l'acció local social, de tal manera que cal vincular el coneixement i l'ús progressiu del català a aspectes com la recerca de feina, la tramitació d'ajuts i el coneixement de l'entorn (escola, serveis de salut, serveis socials, etc.).
2. Proporcionar més formació i recursos al professorat del CPNL i de les escoles d'adults per respondre a unes necessitats de l'alumnat que van molt més enllà del simple aprenentatge de la llengua catalana: alfabetització en alfabet llatí, conversa i oralitat, aprenentatge vinculat a les necessitats pràctiques del dia a dia, etc.
3. Proporcionar formació i sensibilització en aspectes sociolingüístics a tots els actors que participen en l'acollida de la immigració (especialment, personal de l'administració local, entitats del tercer sector, treballadors i treballadores socials, tècnics d'inserció, etc.) perquè utilitzin el català al llarg del procés i evitin fer usos racialitzats de la llengua amb les persones nouvingudes.
4. Crear, a escala local o comarcal, una xarxa de persones interessades a acompanyar les famílies nouvingudes en el procés de coneixement de l'entorn i d'encaix amb la societat catalana. Assignar a cada persona o família nouvinguda que ho vulgui una persona de referència perquè els acompanyi en tot el procés d'establiment, més enllà de l'acompanyament que puguin oferir les institucions, especialment pel que fa als aspectes de socialització i d'ús del català en els àmbits menys formals i regimentats.
5. Inclusió explícita de diversos perfils de població nouvinguda —mitjançant, per exemple, les associacions d'immigrants— en els òrgans de disseny de la política lingüística, amb avaluació periòdica dels resultats d'aquesta participació.

Àmbit educatiu

1. Aplicar el Decret de la programació de l'oferta educativa i del procediment d'admissió en els centres del Servei d'Educació de Catalunya, orientat a combatre la segregació escolar. Fins ara no s'està aplicant.
2. Generar un pla pilot per aquelles poblacions on la segregació escolar ha arribat a nivells greus. Hi ha població a Catalunya on tots els centres públics són considerats de màxima complexitat. En aquests casos el decret no resoldrà el problema i per això cal una acció excepcional, ja que allà on ho ha segregació escolar hi haurà segregació social.

3. Dissenyar plans específics per treballar l'oralitat i els registres no formals en llengua catalana a Primària i a Secundària, formar professionals perquè hi treballin i avaluar-ne els resultats.
4. Proporcionar formació i sensibilització sociolingüística als responsables d'activitats extraescolars: clubs esportius, casals, reforç escolar, etc.
5. Impulsar projectes de recerca-acció en centres educatius per millorar els coneixements i dissenyar noves accions en l'acollida lingüística de l'alumnat nouvingut i en l'augment del coneixement i l'ús oral del català en el conjunt d'alumnes en funció de les característiques sociolingüístiques de cada centre.
6. Incloure formació lingüística orientada al mercat laboral en la formació professional i ocupacional, i generar recursos específics per a l'alumnat que tingui dificultats amb el català.

Àmbit universitari

1. Introduir la perspectiva del racisme com a perspectiva d'anàlisi i de coneixement en la formació de futurs mestres i professors. En l'actualitat, les metodologies en l'ensenyament de llengua (i d'altres matèries) tenen mancances i biaixos importants per no tenir en compte aquesta perspectiva.
2. Introduir metodologies adaptades a la realitat social des d'una perspectiva comunitària i trencar amb la idea de l'accés a l'idioma des d'una perspectiva desvinculada de les desigualtats socials.
3. Desenvolupar programes de recerca-acció per aprofundir en el coneixement sobre la relació entre llengua catalana, immigració i dinàmiques socials a fi de millorar el procés d'acollida de la immigració, que inclou l'acollida lingüística.

Àmbit laboral

1. Oferir formació lingüística per als no catalanoparlants al lloc de treball, orientada prioritàriament a les tasques del lloc de treball en qüestió, especialment quan impliqui atenció al públic (comerços, cures, atenció a les persones, etc.). Aquesta formació s'hauria de superar amb certificat d'aprofitament, no solament d'assistència.
2. Signar convenis amb empreses amb concentració de persones immigrades per oferir incentius econòmics (el cost de quatre hores setmanals) a canvi que el treballador o treballadora dediqui aquestes hores a anar aprendre el català.
3. Assegurar que les empreses externes que es contracten des de l'administració (càtering, vigilància, formació externa, transports, serveis mèdics, etc.) ofereixen els serveis en català, especialment els d'atenció al públic.

Àmbit sociocultural

1. Potenciar la creació de parelles lingüístiques i de grups per practicar el

català parlat entre persones de perfils similars pel que fa a l'edat, la feina, els interessos i les aficions, etc. En aquest aspecte hi tindrien un paper central els centres educatius (des de l'escola fins a la universitat passant pels centres de formació d'adults), el CPNL, les empreses i els centres de treball, i les entitats i associacions.

2. Impulsar una campanya per combatre els usos racialitzats de la llengua, és a dir, per sensibilitzar els catalanoparlants per no canviar de llengua davant d'interlocutors que poden categoritzar, sovint sobre la base de prejudicis, com a no catalanoparlants. Aquesta campanya no s'hauria de quedar en una vessant estrictament mediàtica, sinó anar acompanyada de sessions de sensibilització i tallers destinats a administracions, empreses i entitats.